

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

АНОХІНА КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 334.716:005.336.4(477)

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ
ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Літвінов Олександр Сергійович,
Одеський національний економічний університет,
доцент кафедри економіки підприємства

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Горовий Дмитро Анатолійович,
Харківський національний автомобільно-
дорожній університет, завідувач кафедри
міжнародної економіки

кандидат економічних наук, доцент
Мельничук Любов Юріївна,
Одеський інститут фінансів Українського
державного університету фінансів та
міжнародної торгівлі, доцент кафедри фінансів,
грошового обігу і кредиту

Захист відбудеться «25» вересня 2015 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.03 Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий «25» серпня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. А. Сиротенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Проблеми аналізу та підвищення ефективності використання ресурсів є одними з головних питань економіки підприємства. Завдяки підвищенню ефективності використання всіх видів ресурсів, підприємство має змогу досягти поставлених цілей, у тому числі максимізувати прибуток.

У процесі історичного розвитку виробничих сил відбувались зміни в їх складі та структурі. Лідуючі позиції серед інших видів ресурсів займали матеріально-сировинні, матеріально-технічні, фінансові й трудові. Останнім часом все більшого значення у складі ресурсів набувають нематеріальні складові діяльності підприємства. Саме завдяки новітнім технологіям, комерційним позначенням, людському капіталу, гудвілу та іншим нематеріальним складовим, підприємства мають змогу отримувати переваги в конкурентній боротьбі. У провідних економіках світу нематеріальні ресурси підприємств за вартістю вже перевищили матеріальні.

Деякі вітчизняні науковці вважають, що відставання економіки України від економічно розвинених країн світу обумовлено низьким рівнем розвитку нематеріальних ресурсів підприємств України та недостатньою ефективністю їх використання, що й підтверджує високу актуальність теми дослідження.

Питання, пов'язані із дослідженням ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства, – це об'єкт багатьох наукових досліджень. Значний внесок у розв'язання проблем використання нематеріальних ресурсів підприємства зробили такі українські вчені: В. Базилевич, О. Бутнік-Сіверський, Д. Горовий, С. Грицуленко, І. Левіна, П. Крайнев, О. Літвінов, Л. Мельничук, В. Осипов, П. Цибульов, О. Шкурупій, А. Чухно й інші. А також зарубіжні науковці, які займалися вивченням зазначених проблем: Є. Абрамов, Н. Бонтіс, Е. Брукінг, Т. Бьюзен, Д. Волков, Т. Гараніна, Д. Гелбрейт, Ю. Даум, Л. Едвінсон, В. Іноземцев, Н. Кельчевська, А. Козирев, Б. Лев, Б. Леонт'єв, Ф. Макферсон, М. Мелоун, С. Пайк, Й. Руус, П. Салліван, Є. Селезньов, Т. Стюарт, Д. Хітчнер та інші.

Однак багато теоретичних питань із дослідження ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства залишаються невирішеними або мають дискусійний характер. Передусім йдеться про розробку науково-методичного забезпечення процесу оцінки рівня ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства. Досі не сформовано системного бачення щодо класифікації показників ефективності та порядку їх розрахунку.

Наявність недосліджених проблем та їх висока актуальність обумовили вибір теми дисертації, визначили її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась в межах комплексної науково-дослідної роботи «Теоретико-методичні та організаційні основи управління конкурентоспроможністю підприємств України» (номер державної реєстрації

0113U000655) кафедри економіки підприємства Одеського національного економічного університету, в межах якої автором розглянуто теоретичні питання підвищення конкурентоспроможності підприємств за рахунок підвищення ефективності використання нематеріальних ресурсів.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретико-методичних підходів до визначення рівня ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства.

Досягнення зазначеної мети дослідження передбачає виконання таких завдань:

- узагальнити понятійно-термінологічну базу дослідження нематеріальних ресурсів, а саме: встановити взаємозв'язки між поняттями нематеріальні, інтелектуальні та людські ресурси, активи, капітал або власність; визначити сутність поняття нематеріальні ресурси підприємства; встановити склад нематеріальних ресурсів за видами;
- визначити теоретичну сутність і вимоги до показників ефективності, на основі чого сформулювати систему показників ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства;
- розглянути проблемні питання проведення оцінки ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства, розробити пропозиції щодо удосконалення методики розрахунку ефекту від використання нематеріальних ресурсів;
- визначити сутність зносу нематеріальних ресурсів та розробити методичне забезпечення розрахунку його рівня, розглянути взаємозв'язок процесів зносу та амортизації нематеріальних ресурсів підприємства;
- встановити показники, за допомогою яких можливо визначити рівень розвитку нематеріальних ресурсів підприємства, обрати метод для проведення кількісної оцінки рівня розвитку нематеріальних ресурсів, який би враховував нелінійні взаємозв'язки між окремими складовими і характеристиками нематеріальних ресурсів;
- проаналізувати стан і проблеми розвитку олійно-жирової галузі промисловості України як однієї з найбільш динамічних в економіці, здійснити оцінку ефективності використання нематеріальних ресурсів на підприємствах даної галузі;
- надати оцінку рівню розвитку нематеріальних ресурсів на прикладі підприємств олійно-жирової галузі, на основі чого визначити резерви та найбільш ефективні шляхи росту рівня розвитку нематеріальних ресурсів та ефективності їх використання.

Об'єктом дослідження є процес аналізу рівня ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади оцінки рівня та обґрунтування вибору шляхів підвищення ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано такі методи: методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, історизму й наукового

узагальнення для дослідження теоретичних основ ефективності використання нематеріальних ресурсів; наукового пізнання, системного аналізу для структуризації нематеріальних ресурсів та показників ефективності їх використання; фактологічного аналізу для визначення проблем розвитку підприємств олійно-жирової галузі України; економіко-статистичні методи для розрахунку показників ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємств олійно-жирової галузі; методи експертних оцінок та багатомірного статистичного аналізу для визначення рівня розвитку нематеріальних ресурсів підприємств олійно-жирової галузі.

Теоретичну й методичну основу дисертації склали роботи провідних українських та зарубіжних науковців у сфері управління ефективністю використання ресурсів підприємства. Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти, інформація державних органів статистики, щорічні звіти підприємств олійно-жирової галузі, інформаційні матеріали національних галузевих асоціацій, Інтернет-джерела та матеріали авторських спостережень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методичних основ оцінки рівня та обґрунтування вибору шляхів підвищення ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства, а саме:

удосконалено:

- класифікацію нематеріальних ресурсів підприємства за видами, яка, на відміну від уже наявних, враховує сутнісні особливості окремих видів нематеріальних ресурсів та виділяє контрольовані і неконтрольовані нематеріальні ресурси, що дозволяє підприємствам приймати більш обґрунтовані управлінські рішення;
- методичні засади визначення рівня ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства, що, на відміну від наявних, дозволяють виділити із загальних результатів діяльності ту частину, яку було отримано завдяки використанню нематеріальних ресурсів, що дозволяє здійснювати більш коректну оцінку рівня ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства;
- склад показників рівня розвитку нематеріальних ресурсів підприємства, що, на відміну від наявних, включає первинні, часткові і укрупнені показники за кожною групою нематеріальних ресурсів, що дозволяє підприємству визначити рівень розвитку нематеріальних ресурсів та резерви його підвищення;
- науково-методичні положення оцінки рівня розвитку нематеріальних ресурсів за допомогою використання теорії нечітких множин, що, на відміну від наявних, забезпечує можливість врахування нелінійних взаємозв'язків між складовими рівня розвитку та отримання їх кількісного виміру;

набули подальшого розвитку:

- систематизація показників ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства, що дозволяє врахувати вимоги до формування показників ефективності та проводити комплексну оцінку рівня розвитку нематеріальних ресурсів підприємства;

- теоретико-методичні засади визначення рівня зносу нематеріальних ресурсів підприємства, що, на відміну від чинних, враховують сутність зносу як втрати споживчих властивостей, та дають змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення, в тому числі при формуванні амортизаційної політики підприємства;
- методичне забезпечення процесу вибору найбільш ефективних шляхів підвищення рівня розвитку нематеріальних ресурсів підприємства, яке передбачає використання в якості критерію показника витрати в розрахунку на один відсоток приросту рівня розвитку нематеріальних ресурсів, що дозволяє підприємству обирати оптимальний варіант заходів із переліку можливих;
- термінологічний апарат управління ефективністю використання нематеріальних ресурсів підприємства, за рахунок уточнення взаємозв'язків між ознаками «нематеріальні», «інтелектуальні», «людські» та поняттями «ресурси», «активи», «капітал» та «власність»; визначення поняття нематеріальні ресурси як сукупності складових елементів діяльності підприємства, які не мають матеріальної форми, що дає можливість уникнути помилок в теоретичному аналізі рівня використання нематеріальних ресурсів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці науково-методичного забезпечення процесів оцінки рівня ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства та вибору шляхів підвищення їх рівня розвитку. Окремі пропозиції автора у вигляді прикладного інструментарію було впроваджено в діяльність промислових підприємств Одеської області: в ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» (акт впровадження № 584 від 27.04.2015 р.), в ПП «Аудиторська фірма «Діктум-Фактум» (акт впровадження № 134 від 20.04.2015 р.), у Департаменті економічного розвитку Одеської міської ради (акт впровадження № 1968/01-41 від 16.04.2015 р.). Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі Одеського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Економіка підприємства», «Планування і контроль на підприємстві», «Економіка і організація інноваційної діяльності» (довідка № 01-18/775 від 10.04.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, у якій викладено авторські підходи до процесу аналізу рівня ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства. Основні положення дисертації знайшли відображення у наукових роботах автора, які вказані у списку опублікованих праць. Викладені у дисертації наукові результати, які виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові та практичні результати дослідження доповідались та обговорювались на 16 науково-практичних конференціях, зокрема на I Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 18–19 жовтня 2012 р.), V Міжнародній науково-практичній

конференції «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки» (м. Тернопіль, 23–24 квітня 2013 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 26–27 вересня 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Управлінські інновації: теорія і практика» (м. Тернопіль–Ялта, 30 вересня–6 жовтня 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Філософія і цінності сучасної культури» (м. Мінськ, 10–11 жовтня 2013 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва» (м. Харків, 22 листопада 2013 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 18–19 вересня 2014 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 18 наукових праць загальним обсягом 3,12 д.а., у тому числі 7 статей у фахових виданнях обсягом 1,57 д.а., з яких 3 збірника входить до міжнародних наукометричних баз, 11 публікацій в інших виданнях та збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 218 сторінок, з яких 185 сторінок займає основний текст, що охоплює 20 таблиць на 21 сторінках та 18 рисунків на 16 сторінках. Дисертаційна робота містить 12 додатків на 18 сторінках і список використаних джерел з 160 найменувань на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, предмет і об'єкт дослідження, сформульовано завдання, відображено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, а також наведено інформацію про апробацію основних положень дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні питання ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства**» проведено системний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців. Було узагальнено понятійно-термінологічну базу дослідження нематеріальних ресурсів (НМР). Встановлено взаємозв'язки та взаємовідмінності між термінами, які характеризують нематеріальності на підприємстві. В роботі висвітлено різницю і проаналізовано сутність таких термінів, як: нематеріальні, інтелектуальні, людські ресурси, активи, капітал, власність.

Зроблено висновок, що найбільш широким у економічному сенсі є поняття НМР, яке враховує всі нематеріальні складові діяльності підприємства, і ті, які контролюються підприємством (у тому числі за допомогою права власності), і ті, які є неконтрольованими з боку підприємства.

Серед інших отриманих результатів необхідно зазначити систематизацію наявних підходів до класифікації НМР, а також виділення їх особливостей і недоліків. Після цього було сформовано авторську класифікацію складу НМР

за видами. Запропоновано виділити НМР, які є контрольованими з боку підприємства, і ті, які є неконтрольованими підприємством. Контрольовані НМР включають у себе всі складові нематеріальних активів, які затверджено П(С)БО 8. Всі інші нематеріальні складові діяльності, що є неконтрольованими з боку підприємства та на які не розповсюджується право власності, віднесено до групи неконтрольованих НМР. До неконтрольованих НМР увійшли елементи людського та комунікаційного капіталу, а також репутація (гудвіл) підприємства.

В роботі були розглянуті теоретичні аспекти сутності ефективності діяльності підприємства. Це дало змогу зробити висновок, що більшість науковців підтримує думку представників неокласичної школи політекономії щодо сутності ефективності як співвідношення ефекту (результату) до витрат або ресурсів, що були витрачені на його отримання та потребують відтворення. При розрахунку показників ефективності важливим є використання, з метою співставлення, тільки тих ресурсів (витрат), які брали участь у формуванні даного виду ефекту. Була здійснена систематизація показників ефективності використання НМР підприємства.

Відповідно до виду показників ефекту всі показники ефективності використання НМР було поділено на показники рентабельності та продуктивності. Залежно від того, що є мірою отриманого ефекту (ресурси або витрати), показники ефективності використання НМР поділено на витратні або ресурсні. За характером зв'язку показники ефективності використання НМР поділено на прямі і зворотні; за рівнем агрегованості – на узагальнюючі та часткові.

У другому розділі «**Методичні засади оцінки ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства**» здійснено аналіз наявних методів оцінки НМР, в результаті чого отримано висновок, що найбільш точним і найпоширенішим є метод надлишкового прибутку, або віддачі на активи, що дало змогу розробити пропозиції щодо удосконалення методики розрахунку ефекту, який отримало підприємство в результаті використання НМР. В якості показників ефекту запропоновано використовувати показники прибутку і доходу.

Розрахунок рівня прибутку і доходу, отриманих завдяки використанню НМР підприємства, можна відобразити за допомогою формул 1–8. На першому етапі розраховується рентабельність (P_i) і доходність (D_i) капіталу окремих підприємств:

$$P_i = \Pi_i / K_i, \quad (1)$$

$$D_i = ЧД_i / K_i, \quad (2)$$

де Π_i – річний прибуток і-го підприємства;
 K_i – середньорічний розмір капіталу і-го підприємства;
 $ЧД_i$ – обсяг чистого доходу і-го підприємства за рік.

На другому етапі розраховується середня рентабельність (P_c) і доходність (D_c) капіталу підприємств на ринку:

$$P_c = \sum \Pi_i / \sum K_i, \quad (3)$$

$$D_c = \sum \text{ЧД}_i / \sum K_i, \quad (4)$$

На третьому етапі відбувається розрахунок надлишкової прибутковості (P_{ni}) та доходності (D_{ni}) i -го підприємства:

$$P_{ni} = P_i - P_c, \quad (5)$$

$$D_{ni} = D_i - D_c, \quad (6)$$

На четвертому етапі розраховується ефект від використання НМР підприємства у вигляді показників прибутку ($\Pi_{нмрi}$) та чистого доходу ($\text{ЧД}_{нмрi}$), які отримані завдяки використанню НМР підприємства:

$$\Pi_{нмрi} = P_{ni} \times K_i, \quad (7)$$

$$\text{ЧД}_{нмрi} = D_{ni} \times K_i, \quad (8)$$

Отримані показники ефекту від використання НМР дають змогу більш точно розрахувати показники ефективності використання НМР, що дозволить керівництву підприємства приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Наступним результатом дослідження є встановлення сутності зносу НМР та розробка методичного забезпечення розрахунку його рівня. Під моральним зносом НМР запропоновано вважати часткову втрату ними своїх споживчих властивостей у зв'язку з появою на ринку нових НМР, які можуть бути більш дешевими або більш корисними для підприємств. У зв'язку із певною схожістю НМР із основними фондами проаналізовано підходи до визначення рівня морального зносу основних фондів, після чого запропоновано теоретичні засади розрахунку рівня морального зносу та ступеня придатності НМР підприємства. Розроблено моделі простого, розширеного та звуженого відтворення НМР підприємства.

Теоретичний аналіз зносу НМР дозволив зробити висновок, що знос об'єктів НМР відбувається не рівномірно у часі, а має затухаючий характер. Найбільша втрата корисних властивостей об'єктів НМР відбувається у перші періоди, а найменша – в останні періоди користування. Відповідно, економічно доцільним є відшкодування витрат на відтворення НМР також у затухаючій динаміці. Такий характер амортизації (відшкодування) можливий завдяки використанню методів прискореної амортизації. Тоді як використання методу прямолінійного списання є недоцільним для нарахування амортизації на об'єкти НМР.

Важливим етапом процесу управління НМР підприємства є визначення рівня їх розвитку. Під розвитком НМР підприємства пропонується розуміти спрямовані, закономірні зміни характеристик НМР. Від рівня розвитку НМР багато в чому залежить рівень ефективності використання як нематеріальних, так і всіх інших ресурсів підприємства. В роботі розроблено методичне забезпечення процесу оцінки рівня розвитку НМР підприємства, яке полягає у формуванні послідовності розрахунку інтегрального показника рівня розвитку

НМР із використанням системи часткових і узагальнюючих показників рівня розвитку НМР кожного виду.

В якості інструментарію для оцінки рівня розвитку НМР підприємства, з урахуванням впливу великої кількості факторів, які потребують нормування та необхідності визначення інтегрального показника, було запропоновано застосувати теорію нечітких множин, яка враховує нелінійні взаємозв'язки між окремими складовими НМР. Кожен із видів НМР має певний рівень розвитку, який можна описати рівнем певних характеристик за допомогою системи часткових і укрупнених показників.

Правила взаємозв'язку (Π_{ij}) для досліджуваних показників в системах нечіткого виводу мають вигляд:

$$\Pi_{ij}: \text{якщо } f_{i1} \text{ належить } A_i \text{ та } f_{i2} \text{ належить } A_i \dots f_{in} \text{ належить } A_{in}, \text{ то } f_i \text{ належить } B_i, \quad (9)$$

де i – група НМР;

j – кількість правил взаємозв'язку;

f_{in} – значення укрупнених показників;

f_i – показник рівня розвитку i -ої групи НМР;

A_i, B_i – деякі нечіткі множини (терм-множини), що задаються функціями приналежності.

Процедура здійснення нечіткого логічного висновку стосовно рівня розвитку НМР підприємства передбачає проходження таких етапів: 1) визначення складу первинних часткових показників рівня розвитку нематеріальних ресурсів за кожним видом; 2) проведення оцінки рівня за кожним із часткових показників; 3) визначення укрупнених показників рівня розвитку НМР, які розкриваються за допомогою відповідних часткових показників; 4) встановлення правил взаємозв'язку між частковими показниками, визначення та інтерпретування вхідних змінних та їх межі, визначення функцій приналежності для кожної вхідної та вихідної змінної задля проведення розрахунку за допомогою теорії нечітких множин; 5) обчислення розміру укрупнених показників рівня розвитку НМР; 6) визначення складу укрупнених показників, які визначають рівень розвитку НМР кожного з видів; 7) встановлення правил взаємозв'язку між укрупненими показниками та інші параметри, які необхідні для розрахунку рівня розвитку кожного виду НМР; 8) розрахунок рівня розвитку НМР за кожним видом; 9) аналіз взаємозв'язку між НМР різних видів та визначення ступеня впливу кожного з них на інтегральний показник рівня розвитку НМР підприємства; 10) розрахунок інтегрального показника рівня розвитку НМР підприємства за допомогою врахування рівня впливу кожної з груп НМР.

Практичним значенням оцінки рівня розвитку НМР підприємства є можливість виявлення резервів підвищення рівня їх розвитку. Як відомо, відстань від фактичного положення об'єкту до еталонного є резервом зросту. Під еталоном пропонується розуміти підприємство з максимально можливим рівнем розвитку НМР усіх видів. У результаті розрахунку часткових,

узагальнених та інтегрального показників рівня розвитку НМР, підприємство може отримати дані про величину резервів росту рівня розвитку як окремих видів НМР, так і їх сукупності.

У третьому розділі **«Підвищення ефективності використання нематеріальних ресурсів на підприємствах олійно-жирової галузі»** було проаналізовано стан, проблеми і перспективи розвитку олійно-жирової галузі України як галузі промисловості України, що динамічно розвивається.

Встановлено, що обсяг виробництва соняшникової нерафінованої олії в Україні за період з 2005 по 2014 роки зріс більше ніж втричі до 4226 тис. т. Основним напрямом збуту для продукції підприємств галузі є експорт. Так в сезоні 2013/2014 року було експортовано 3850 тис. т. олії. Україна експортує соняшникову олію більш ніж в 100 країн світу та забезпечує 55% поставок соняшникової олії від обсягу світового ринку. Основними споживачами є Індія, Єгипет, Іран, Туреччина, Іспанії та Італія. Серед проблем підприємств галузі є нестабільність світових цін і попиту, погодних умов, законодавства, в першу чергу стосовно обмеження експорту насіння та олії, проблеми з транспортуванням та інфраструктурою. Основними виробниками соняшникової олії в Україні є крупні компанії. На частку 7 з них припадає близько 70% ринку, що свідчить про високий ступінь його монополізації.

Серед внутрішніх проблем одною з основних є недостатня увага рівню розвитку НМР. На підприємствах галузі частка НМР у капіталі складає менше 1%, що, безумовно, призводить до зменшення ефективності використання всіх видів ресурсів підприємства. Як наслідок, незважаючи на високий відносний рівень прибутковості галузі, деякі підприємства є збитковими. Для проведення більш детального аналізу розраховано показники ефективності використання НМР 16 підприємств олійно-жирової галузі. Використання авторської методики розрахунку дозволило виділити ефект, який підприємства отримали в результаті використання НМР і, як наслідок, більш коректно здійснити оцінку рівня ефективності використання НМР за групою підприємств. Розраховані показники ефективності використання НМР засвідчили, що більшість із підприємств галузі зменшують доходи і прибутки через невіддалене використання своїх НМР. Так, 10 з 16 підприємств галузі отримали збиток і 8 з 16 підприємств зменшили дохід через недостатній рівень розвитку їх НМР. З метою попередження або виправлення такої ситуації було запропоновано авторський механізм управління НМР підприємства. Під управлінням НМР пропонується розуміти процес прийняття рішень, направлений на ефективне використання НМР шляхом виявлення їх на підприємстві, визначення вартості і строку корисного використання, підвищення їх рівня розвитку, а також їх введення в комерційний обіг із урахуванням стану зовнішнього середовища й у відповідності із стратегічними цілями підприємства.

Основна відмінність розробленого механізму управління полягає у запропонованій послідовності етапів процесу управління НМР. Серед етапів управління є проведення комплексного всебічного аналізу НМР підприємства перед прийняттям відповідних управлінських рішень, який включає оцінку, аналіз ефективності використання, рівнів зносу та розвитку НМР підприємства.

Ще однією відмінністю запропонованої схеми прийняття управлінських рішень є введення етапу вибору оптимальних дій із широкого спектру потенційно можливих за допомогою процесу однокритеріальної оптимізації. В якості критерію запропоновано використовувати показники витратоємності та витратовіддачі, запропонованих заходів щодо підвищення рівня розвитку НМР. За допомогою даних критеріїв можливий розрахунок ефективності спільної реалізації кількох заходів з метою досягнення заданого рівня розвитку НМР або вибору ряду найбільш ефективних заходів у межах запланованого бюджету.

З метою більш детального аналізу ефективності використання та рівня розвитку НМР було обрано 2 підприємства галузі – ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод», торгова марка «Олейна» та ПАТ «Одеський олійножировий комбінат», торгова марка «Сонячна долина» – у зв'язку з тим, що вони є типовими представниками підприємств галузі. Після аналізу ефективності використання НМР на обраних підприємствах отримано висновок, що ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» збільшив, а ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» зменшив ефективність використання НМР майже за всіма показниками, що пов'язано із різною увагою, яку приділяють вказані підприємства рівню розвитку своїх НМР. Також було проведено оцінку рівня розвитку НМР обраних підприємств. У результаті розрахунку часткових, узагальнених та інтегрального показників рівня розвитку НМР були отримані висновки про величину резервів росту рівня розвитку, як окремих груп НМР, так і їх сукупності (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Резерви росту рівня розвитку НМР ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» у 2013 рр., %

№ з/п	Група НМР	Коеф. впливу	Рівень розвитку	Резерви росту	Резерви росту із урахуванням впливовості
1	НМР, які пов'язані з технологіями	20	48,4	51,6	10,3
2	НМР, які пов'язані з користуванням природними ресурсами, майном та іншими правами	6	16,2	83,8	5,1
3	НМР, які пов'язані з творчою діяльністю	2	15,3	84,7	1,7
4	НМР, які пов'язані з комерційними позначеннями	18	68,7	31,3	5,6
5	НМР, які пов'язані з комунікаційними відносинами	15	81,0	19,0	2,9
6	НМР, які пов'язані з людським капіталом	17	38,7	61,3	10,4
7	НМР, які пов'язані з репутацією	22	53,1	46,9	10,3
8	НМР всіх видів	100	53,7	46,3	46,3

Авторська розробка

Рівень розвитку НМР ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» у 2013 році склав 53,7%. Найкраще розвинуті на підприємстві НМР, які пов'язані із комунікаційними ресурсами та комерційними позначеннями. Головними резервами росту рівня розвитку НМР підприємства були НМР, що пов'язані із людським капіталом і репутацією, завдяки яким загальний рівень розвитку НМР може зрости більше ніж на 20%.

Рівень розвитку НМР ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» у 2013 році склав 43,2% (табл. 2). Найбільший рівень розвитку мають НМР, які пов'язані із комунікаційними відносинами, що обумовлено багаторічним досвідом роботи на ринку півдня України. Найбільшим резервом до збільшення рівня розвитку характеризуються НМР, що пов'язані із комерційними позначеннями та технологіями, за рахунок яких загальний рівень розвитку НМР може зрости на 13,7% та 11,8% відповідно.

Таблиця 2

Резерви росту рівня розвитку НМР ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» у 2013 рр., %

№ з/п	Група НМР	Коеф. впливу	Рівень розвитку	Резерви росту	Резерви росту із урахуванням впливовості
1	НМР, які пов'язані з технологіями	20	41,0	59,0	11,8
2	НМР, які пов'язані з користуванням природними ресурсами, майном та іншими правами	6	13,9	86,1	5,2
3	НМР, які пов'язані з творчою діяльністю	2	13,1	86,9	1,7
4	НМР, які пов'язані з комерційними позначеннями	18	24,1	75,9	13,7
5	НМР, які пов'язані з комунікаційними відносинами	15	64,5	35,5	5,3
6	НМР, які пов'язані з людським капіталом	17	43,0	57,0	9,7
7	НМР, які пов'язані з репутацією	22	57,1	42,9	9,4
8	НМР всіх видів	100	43,2	56,8	56,8

Авторська розробка

Завдяки аналізу резервів рівня розвитку НМР можливо приймати певні управлінські рішення стосовно формування системи дієвих заходів щодо підвищення рівня розвитку НМР і, як наслідок, підвищенню ефективності їх використання. Отже, на прикладі ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» було проведено відбір оптимального заходу щодо підвищення рівня розвитку НМР підприємства (табл. 3).

**Результати реалізації заходів щодо підвищення рівня розвитку НМР
ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод»**

№ з/п	Показник	Вид заходу		
		Підвищення рівня мотивації персоналу	Покращення мікроклімату в колективі	Зменшення плинності кадрів
1	Додаткові витрати, тис. грн.	910	215	126
2	Приріст рівня розвитку НМР, %	3,1	0,4	0,3
3	Витратовіддача заходу, %/тис. грн.	0,00340	0,00186	0,00238
4	Витратоємність приросту рівня розвитку НМР, тис. грн./%	293,6	537,5	420,0

Авторська розробка

Вибір для подальшого аналізу заходів, які пов'язані із збільшенням рівня розвитку людського капіталу ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод», аргументовано тим, що ця група НМР належить до однієї з найбільш впливових, і має найбільші резерви росту.

У результаті проведеної оцінки отримано висновок, що оптимальним заходом щодо підвищення рівня розвитку НМР ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» був захід, спрямований на підвищення рівня мотивації персоналу.

Витратовіддача даного заходу є найбільшою – 0,0034 відсотків зростання рівня розвитку НМР на одну тисячу гривень витрат, а витратоємність є найменшою – 293,6 тис. грн. на один відсоток підвищення рівня розвитку НМР. Окрім підвищення рівня розвитку НМР, реалізація заходу з підвищення рівня мотивації призведе до підвищення обсягу збуту на 10488 тис. грн. та прибутку підприємства на 3787 тис. грн. Зміна рівня показників ефективності використання НМР ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» наведено в табл. 4.

**Зміна рівня показників ефективності використання НМР
ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» у результаті
реалізації заходу**

№ з/п	Показники	До заходу	Після реалізації заходу	Абсолютне відхилення (+/-)
1	Рентабельність НМР, грн./грн.	34,04	37,59	+3,55
2	Продуктивність НМР, грн./грн.	-190,66	-180,85	+9,81
3	Період окупності НМР, роки	0,029	0,027	-0,002
4	Ємність продукції за НМР, грн./грн.	-0,005	-0,006	-0,001
5	Амортрентабельність НМР, грн./грн.	14,34	15,84	+1,5
6	Амортвіддача НМР, грн./грн.	-80,34	-76,20	+4,14
7	Аморттоємність прибутку за НМР, грн./грн.	0,069	0,063	-0,006
8	Аморттоємність продукції за НМР, грн./грн.	-0,012	-0,013	-0,001

Авторська розробка

Таким чином, рівень рентабельності НМР ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» збільшився на 3,55 грн./грн., а продуктивність НМР – на 9,81грн./грн. Інші показники ефективності в результаті реалізації заходу теж продемонстрували позитивну зміну.

ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» більше 10 років не здійснював відтворення своїх комерційних позначень, торгових марок, логотипів, слоганів тощо. Це призвело до значного морального зносу цих об'єктів НМР. З метою використання цього резерву збільшення рівня розвитку НМР було розроблено кілька заходів, результати розрахунку порівняльної ефективності яких наведені в табл. 5.

Таблиця 5

**Результати реалізації заходів щодо підвищення рівня розвитку НМР
ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»**

№ з/п	Показник	Вид заходу		
		Виведення на ринок нового бренду	Рекламна компанія старого бренду	Ребрендинг
1	Додаткові витрати, тис. грн.	1500	300	900
2	Приріст рівня розвитку НМР, %	4,0	0,6	2,6
3	Витратовіддача заходу, %/тис. грн.	0,0027	0,0020	0,0029
4	Витратоемність приросту рівня розвитку НМР, тис. грн./%	375,0	500,0	346,2

Авторська розробка

Оптимальним для реалізації є ребрендинг наявної торговельної марки «Сонячна долина», про що свідчить найменший рівень витратоемності – 346,2 тис. грн. на один відсоток підвищення рівня розвитку НМР підприємства та найвищий рівень витратовіддачі – 0,0029 відсотків зростання рівня розвитку НМР на одну тисячу гривень витрат. Окрім зростання рівня розвитку НМР, ребрендинг торгової марки «Сонячна долина» дозволить ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» збільшити чистий дохід на 127805 тис. грн. та зменшити збитки на 21636,4 тис. грн.

Таким чином, у результаті підвищення рівня розвитку НМР ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» вдасться значно підвищити ефективність їх використання. Рентабельність НМР збільшиться на 101,6 грн./грн., а продуктивність зросте на 600 грн./грн.

Запропоновані теоретико-методичні підходи до оцінки зміни ефективності використання НМР в результаті вибору і реалізації заходів щодо підвищення рівня розвитку НМР можливо використовувати в діяльності підприємств як олійно-жирової, так й інших галузей промисловості.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено науково-практичне завдання з теоретичного обґрунтування та розробки методичного забезпечення оцінки ефективності використання і визначення рівня розвитку нематеріальних

ресурсів на олійно-жирових підприємствах. Основні висновки та результати, які одержано в ході дослідження, полягають у такому:

1. В роботі проведено системний аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців з метою узагальнення понятійно-термінологічної бази дослідження нематеріальних ресурсів. Розглянуто різницю між такими термінами, як: нематеріальні, інтелектуальні та людські ресурси, активи, капітал та власність. Отримано висновок, що найбільш широким є поняття НМР, яке враховує всі нематеріальні складові діяльності підприємства. За результатами розгляду сутності НМР підприємства запропоноване їх визначення як сукупності складових, елементів діяльності підприємства, які не мають матеріальної форми. На основі систематизації наявних підходів було сформовано авторську класифікацію складу НМР, яка виділяє НМР, які є контрольованими з боку підприємства, і ті, які є неконтрольованими. Підконтрольні підприємству НМР включають в себе всі види нематеріальних активів. Всі інші нематеріальні складові діяльності є неконтрольованими з боку підприємства і включають елементи людського та комунікаційного капіталу, а також репутацію (гудвіл).

2. В результаті розгляду теоретичних аспектів сутності ефективності діяльності підприємства зроблено висновок, що оцінка ефективності діяльності передбачає відношення ефекту (результату) до витрат або ресурсів. При розрахунку показників ефективності важливим є використання тих ресурсів (витрат), які брали участь у формуванні ефекту та потребують відтворення. В роботі була сформована система показників ефективності використання НМР підприємства. Відповідно до виду показників ефекту всі показники ефективності використання НМР було поділено на показники рентабельності та продуктивності. Залежно від того, що є мірою отриманого ефекту – ресурси або витрати, показники ефективності використання НМР поділено на витратні або ресурсні. За характером зв'язку показники ефективності використання НМР було поділено на прямі і зворотні. Ще одним результатом є класифікація за рівнем агрегованості на узагальнюючі та часткові показники.

3. В результаті розгляду наявних методів оцінки НМР розроблено теоретико-методичні засади розрахунку ефекту, який отримано підприємством завдяки використанню НМР. В якості показників ефекту запропоновано використовувати показники прибутку і доходу, які розраховуються за допомогою співставлення середнього рівня прибутковості/доходності на ринку із рівнем підприємства. Це дає змогу розрахувати рівень доходу або прибутку, що підприємство отримало (недоотримало) завдяки НМР. Використання при розрахунку показників ефективності даних показників ефекту дозволить підприємству отримати більш коректні результати оцінки ефективності використання НМР і, як наслідок, приймати більш обґрунтовані управлінські рішення.

4. НМР зменшують із часом свою корисність під впливом процесу зносу, а саме морального зносу. Під моральним зносом НМР запропоновано розуміти часткову втрату НМР своїх споживчих властивостей у зв'язку з появою на ринку нових НМР, які можуть бути більш дешевими або більш корисними для підприємств. Запропоновано теоретико-методичні засади

розрахунку рівня морального зносу та ступеня придатності НМР підприємства, розроблено моделі простого, розширеного та звуженого відтворення. Отримано висновок, що оскільки об'єкти НМР мають здатність до морального зносу, то методи їх амортизації повинні забезпечувати затухаючий характер відшкодування витрат на відтворення НМР. Такий характер динаміки амортизаційних відрахувань можливий завдяки використанню методів прискореної амортизації, і не можливий при використанні методу прямолінійного списання, що необхідно враховувати під час формування амортизаційної політики підприємства.

5. Показано, що розвиток НМР підприємства має прямий зв'язок із ефективністю їх використання і полягає у спрямованій, закономірній зміні характеристик НМР. З метою визначення рівня розвитку НМР було розроблено теоретико-методичне забезпечення, яке полягає у формуванні етапів розрахунку інтегрального показника рівня розвитку НМР, встановленні системи часткових і узагальнюючих показників рівня розвитку НМР кожної групи. В якості економіко-статистичних методів, запропоновано використовувати методи теорії нечітких множин, які враховують нелінійні взаємозв'язки між окремими складовими НМР. В результаті розрахунку часткових, узагальнюючих та інтегрального показників рівня розвитку НМР, підприємство отримує дані про величину резервів росту рівня розвитку як окремих груп НМР, так і їх сукупності. Завдяки аналізу резервів підприємство може приймати певні управлінські рішення щодо здійснення заходів по підвищенню рівня розвитку НМР і, як наслідок, підвищенню ефективності використання НМР.

6. Було проаналізовано проблеми і перспективи розвитку олійно-жирової галузі України. Встановлено, що обсяг виробництва рослинної олії за останні 10 років в Україні збільшився втричі, що дозволило нашій країні вийти в лідери серед країн експортерів даної продукції. Україна забезпечує 55% попиту на світовому ринку рослинної олії. Олійно-жирова галузь України характеризується високим ступенем концентрації капіталу і монополізації. Серед проблем підприємств галузі є нестабільність світових цін і попиту, погодних умов, законодавства, в першу чергу стосовно обмеження експорту насіння та олії, проблеми з транспортуванням та інфраструктурою. Серед внутрішніх проблем одною з основних є недостатня увага рівню розвитку НМР. Надано оцінку рівню ефективності використання НМР 16 підприємств олійно-жирової галузі України, що дало змогу дійти висновків про її низький рівень на більшості з підприємств.

7. В якості підприємств, що відповідали вимогам проведення більш детального аналізу обрано ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» та ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод». У результаті розрахунку часткових, узагальнених та інтегрального показників рівня розвитку НМР на даних підприємствах визначено резерви росту рівня розвитку як окремих груп НМР, так і їх сукупності. Запропоновано заходи по підвищенню рівня розвитку НМР і, як наслідок, підвищенню ефективності їх використання. Розроблено критеріальні показники для здійснення відбору

оптимальних заходів щодо підвищення рівня розвитку НМР – витратоємність та витратовіддача заходу щодо підвищення рівня розвитку НМР підприємства. На прикладі ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» та ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод» із використанням методичних основ, розглянутих в дисертації, проведено відбір оптимальних заходів щодо підвищення рівня розвитку НМР. Розраховано підвищення рівня розвитку НМР та зміну показників ефективності використання НМР за умови реалізації запропонованих заходів у ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» та ПрАТ з П «Дніпропетровський олійноекстракційний завод».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи в колективних монографіях:

1. Анохіна К. О. Управління нематеріальними активами як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства / К. О. Анохіна, О. С. Літвінов // Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. – Одеса: Атлант, 2013. – 470 с. – (0,6 д.а. належить здобувачеві; *особистий внесок* здобувача полягає у критичному аналізі поглядів науковців щодо термінологічного апарату, класифікації, методів оцінки й системи управління нематеріальними об'єктами).

Статті у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

2. Анохіна К. О. Аналіз підходів з оцінки нематеріальних активів на промислових підприємствах / К. О. Анохіна // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – Вип. 6. – С. 97–101. – (0,21 д.а., випуск включено до наукометричної бази РИНЦ).
3. Анохіна К. О. Методичні основи відтворення нематеріальних ресурсів / К. О. Анохіна, О. С. Літвінов // Науковий вісник. – 2014. – № 12 (218). – С. 90–98. – (0,24 д.а. належить здобувачеві; *особистий внесок* здобувача полягає у розгляді теоретичних засад оцінки рівня зносу нематеріальних ресурсів підприємства; випуск включено до наукометричної бази РИНЦ).
4. Анохіна К. О. Поняттєво-термінологічна база дослідження нематеріальних активів у системі підприємницької діяльності / К. О. Анохіна // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 37. – С. 76–81. – (0,25 д.а., випуск включено до наукометричної бази РИНЦ).

Статті у наукових фахових виданнях:

5. Анохіна К. О. Проблеми визначення категорії «нематеріальні активи» / К. О. Анохіна // Науковий вісник. – 2012. – № 10 (162). – С. 42–48. – (0,25 д.а.).
6. Анохіна К. О. Сучасні світові тенденції щодо залучення нематеріальних активів / К. О. Анохіна // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – № 2 (53). – С. 19–23. – (0,21 д.а.).

7. Анохіна К. О. Методичні основи оцінки зносу нематеріальних ресурсів / К. О. Анохіна, О. С. Літвінов // Вісник Львівської комерційної академії. – 2014. – Вип. 44. – С. 94–102. – (0,2 д.а. належить здобувачеві; *особистий внесок* здобувача полягає у розробці методичних засад розрахунку рівня морального зносу та ступеня придатності нематеріальних ресурсів підприємства).
8. Anokhina K. Structure and classification of intangible assets in industrial enterprises / K. Anokhina // Socio-Economic Research Bulletin. – № 55. – 2014. – pp. 14–18. – (0,21 д.а.).

Статті у інших наукових виданнях:

9. Анохіна К. О. Нематеріальні активи на олійно-жирових підприємствах / К. О. Анохіна // Кримський економічний вісник. – 2014. – № 2 (09). – С. 16–18. – (0,13 д.а.).

Публікації за результатами участі у конференціях:

10. Анохіна К. О. Особливості управління нематеріальними активами на промислових підприємствах / К. О. Анохіна // Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф.: «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 18–19 жовтня 2012 р.). – Одеса: Атлант, 2012. – С. 409–410. – (0,08 д.а.).
11. Анохіна К. О. Аналіз підходів щодо вимірювання ефективності використання нематеріальних активів / К. О. Анохіна // Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.: «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки» (м. Тернопіль, 23–24 квітня 2013 р.). – Тернопіль: Пол-Інвест ЛТД, 2013. – С. 156–157. – (0,08 д.а.).
12. Анохіна К. О. Використання коефіцієнта VAIC при оцінці вартості активів / К. О. Анохіна // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.: «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 26–27 вересня 2013 р.). – Одеса: Атлант, 2013. – С. 232–234. – (0,13 д.а.).
13. Anokhina K. Use of the VAIC-Coefficient in estimating of the assets value / K. Anokhina // Thesis of the IInd International Conference «Economics of Enterprise: Modern Challenges in Theory and Practice» (Odessa National Economic University, September 26–27, 2013). – Hochschule Mittweida. – University of Applied Science. – pp. 49–50. – (0,08 д.а.).
14. Анохіна К. О. Ефективність використання нематеріальних ресурсів підприємства на основі системи EVA / К. О. Анохіна // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: «Управлінські інновації: теорія і практика» (м. Тернопіль–Ялта, 30 вересня–6 жовтня 2013 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – С. 101–102. – (0,08 д.а.).
15. Анохина Е. А. Нематериальные активы как новый источник экономического роста / Е. А. Анохина // Материалы Международной научной конференция «Философия и ценности современной культуры» (г. Минск, 10–11 октября 2013 г.). – Минск: Белорусский государственный университет, Институт философии НАН Белоруссии. – С. 505–507. – (0,13 д.а.).

16. Анохіна К. О. Система ефективного використання нематеріальних активів на промислових підприємствах / К. О. Анохіна // Збірник матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф.: «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва» (м. Харків, 22 листопада 2013 р.). – Харків: ФОП Павлов М.Ю., 2013. – С. 86–87. – (0,08 д.а.).
17. Анохіна К. О. Застосування штучних нейронних мереж в економічній практиці / К. О. Анохіна // Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.: «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 18–19 вересня 2014 р.). – Одеса: Атлант, 2014. – С. 136–137. – (0,08 д.а.).
18. Анохіна К. О. Нематеріальні активи на олійно-жирових підприємствах / К. О. Анохіна // Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки Т.2 ЖДТУ. – 2014. – С. 5–6. – (0,08 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Анохіна К. О. Ефективність використання нематеріальних ресурсів підприємства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2015.

Дисертацію присвячено вдосконаленню теоретико-методичних підходів до оцінки рівня ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства. Поглиблено термінологічний апарат управління ефективністю використання нематеріальних ресурсів підприємства. Удосконалено класифікацію нематеріальних ресурсів підприємства за видами, завдяки врахуванню сутнісних особливостей окремих видів нематеріальних ресурсів та виділення контрольованих і неконтрольованих нематеріальних ресурсів. Систематизовано показники ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємства і розширено методичні основи визначення їх рівня за рахунок виділення із загальних результатів діяльності тій частині, яка була отримана завдяки використанню нематеріальних ресурсів. Доповнено науково-методичні положення оцінки рівня розвитку нематеріальних ресурсів за допомогою використання теорії нечітких множин. Запропоновано методичне забезпечення процесу вибору найбільш ефективних шляхів підвищення рівня розвитку нематеріальних ресурсів підприємства за критерієм мінімізації витрат у розрахунку на один відсоток приросту рівня розвитку нематеріальних ресурсів.

Ключові слова: нематеріальні ресурси, нематеріальні активи, класифікація нематеріальних ресурсів, показники ефективності використання нематеріальних ресурсів, рівень розвитку нематеріальних ресурсів, знос нематеріальних ресурсів.

АННОТАЦИЯ

Анохина Е. А. Эффективность использования нематериальных ресурсов предприятия. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2015.

Диссертация посвящена совершенствованию теоретико-методических подходов к оценке уровня эффективности использования нематериальных ресурсов предприятия. Углублен терминологический аппарат управления эффективностью использования нематериальных ресурсов предприятия, за счет уточнения взаимосвязей между признаками «нематериальные», «интеллектуальные», «человеческие» и понятиями «ресурсы», «активы», «капитал» и «собственность», представлено определение понятия «нематериальные ресурсы» как совокупности составляющих элементов деятельности предприятия, не имеющих материальной формы. Усовершенствована классификация нематериальных ресурсов предприятия по видам, благодаря учету сущностных особенностей отдельных видов нематериальных ресурсов и выделения контролируемых, включающих в себя все виды нематериальных активов и неконтролируемых нематериальных ресурсов – элементы человеческого и коммуникационного капитала, а также гудвилл. Систематизированы показатели эффективности использования нематериальных ресурсов предприятия. По виду эффекта были разделены на показатели рентабельности и производительности; в зависимости от того, что является мерой полученного эффекта – затратные или ресурсные. Еще одним результатом является классификация показателей эффективности использования нематериальных ресурсов по уровню агрегированности – обобщающие и частные; по характеру взаимосвязи – прямые и обратные. Были разработаны предложения по использованию в расчетах эффекта, полученного предприятием от использования нематериальных ресурсов. Это позволило рассчитать уровень дохода или прибыли, что предприятие получило (недополучило) благодаря использованию нематериальных ресурсов. Установлено, что нематериальные ресурсы со временем уменьшают свою полезность под влиянием износа, а точнее морального износа. Под моральным износом предложено понимать частичную потерю нематериальными ресурсами своей стоимости из-за потери потребительских свойств в связи с появлением на рынке новых нематериальных ресурсов, которые могут быть более дешевыми или более полезными для предприятий. Представлены теоретические основы расчета уровня морального износа и степени пригодности, разработаны модели простого, расширенного воспроизводства. Было разработано методическое обеспечение расчета уровня износа, рассмотрена взаимосвязь процессов износа и амортизации нематериальных ресурсов предприятия. Показано, что кроме определения уровня эффективности использования и износа нематериальных ресурсов

важным является вопрос установления уровня их развития на предприятии. Установлено, что развитие нематериальных ресурсов предприятия имеет прямую связь с эффективностью их использования и заключается в направленной, закономерной смене характеристик нематериальных ресурсов. С целью определения уровня развития была сформирована система показателей, которая включает первичные, частичные и укрупненные показатели по каждой группе нематериальных ресурсов. Углублены научно-методические положения оценки уровня развития нематериальных ресурсов посредством использования теории нечетких множеств, что обеспечивает возможность учета нелинейных взаимосвязей между составляющими уровня развития и получения их количественного измерения. Было проанализировано состояние, проблемы и перспективы развития масложировой отрасли Украины, как динамической отрасли, где объем производства предприятий постоянно растет. Осуществлена оценка уровня эффективности использования нематериальных ресурсов на 16 масложировых предприятиях, что позволило сделать выводы о неравномерности и низкой эффективности использования нематериальных ресурсов на отдельных предприятиях. Отмечено, что полученный эффект от использования нематериальных объектов предприятия является результатом соответствующего уровня развития нематериальных ресурсов предприятия. Для получения информации по составляющим уровня развития нематериальных ресурсов был проведен анализ по определенным признакам различных видов нематериальных ресурсов на примере двух предприятий масложировой отрасли. Предложено методическое обеспечение процесса выбора наиболее эффективных путей повышения уровня развития нематериальных ресурсов предприятия по критерию минимизации затрат в расчете на один процент прироста уровня развития нематериальных ресурсов, проведена апробация и определены изменения уровня показателей эффективности использования нематериальных ресурсов предприятий масложировой отрасли Украины.

Ключевые слова: нематериальные ресурсы, нематериальные активы, классификация нематериальных ресурсов, показатели эффективности использования нематериальных ресурсов, уровень развития нематериальных ресурсов, износ нематериальных ресурсов.

ABSTRACT

Anokhina K. A. The effective use of intangible resources of the enterprise. – Manuscript.

The thesis for obtaining the degree Candidate of Economic Sciences on specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (According to the Types of Economic Activities). – Odessa national economic university, Odessa, 2015.

Dissertation is devoted to improving theoretical and methodological approaches to the assessment of the effectiveness of the enterprise intangible resources use. The terminological system of enterprise intangible resources efficiency management was extended. The classification of enterprise intangible resources by types was improved by taking into account the essential features of the individual

types of intangible resources and the allocation of controlled and uncontrolled intangible resources. Efficiency indicators of enterprise intangible resources use were systematized and the methodological bases for determining their level by singling out from the overall performance results of that part which was obtained by the use of intangible resources were expanded. Scientific and methodological provisions of intangible resources development level assessment were supplemented by the use of fuzzy set theory. It was proposed a methodical maintenance of the process of selecting the most effective ways to enhance the growth of enterprise intangible resources according the criterion of costs minimizing per one percent growth of intangible resources development level.

Keywords: intangible resources, intangible assets, intangible resources classification, efficiency indicators, the level of intangible resources, intangible resources depreciation.